

Dr hab. Aleksandra Nalewaj

Katedra Teologii Fundamentalnej, Dogmatycznej i Nauk Biblijnych

Wydział Teologii UWM w Olsztynie

Mgr lic. Małgorzata Pisarska,

Objawienie ojcostwa Bożego w Ewangelii według św. Mateusza,

recenzja rozprawy doktorskiej napisanej pod kierunkiem

Ks. dra hab. Stanisława Witkowskiego MS, prof. UPJP II,

Kraków 2023, mnps, ss. 176

Tematyką ojcostwa zajmuje się wiele dyscyplin naukowych z obszaru nauk historycznych, humanistycznych, społecznych przy użyciu właściwych im narzędzi badawczych. W nurt badań nad szeroko pojmowanym zagadnieniem ojcostwa włącza się przedstawiona do recenzji rozprawa doktorska mgr lic. Małgorzaty Pisarskiej z zakresu teologii biblijnej, dla której źródłem jest Pismo święte i Boże objawienie zawarte na jego kartach.

Ojcostwo jest pojęciem wieloznacznym. W odniesieniu do ludzi może wyrażać naturalne pokrewieństwo jak i związek duchowy. Występuje zatem w znaczeniu dosłownym i przenośnym. By właściwie „uchwycić to pojęcie, trzeba się odnieść do przedmiotu ojcostwa, a więc do syna”, czy to biologicznego czy duchowego (F. Mickiewicz, J. Warzecha, *Ty, Panie, jesteś naszym Ojcem: Iz 64, 7. Biblia o Bogu Ojcu*, Warszawa 1999, s. 13). Hagiografowie świadczą o ojcostwie Boga w oparciu o doświadczenie naturalnego ludzkiego ojcostwa i ono również jest wieloznaczne. Inaczej kształtuje się w odniesieniu do narodu obietnicy, inaczej w relacji do Jezusa i Jego naśladowców. Warto w tym miejscu powtórzyć za Doktorantką, że gdy *Credo* Kościoła i Skład Apostolski rozpoczyna artykuł wiary mówiący o Bogu Ojcu Wszechmogącym i jest to fundament rzutujący na pojmowanie Boga, wiary i ludzkiej tożsamości (s. 10), to w zwyczajnym nauczaniu Kościoła nacisk bardzo często położony jest na eksponowanie osoby Syna Bożego i Jego odkupieńczej misji. Ojciec niejako pozostaje w cieniu (s. 165).

Autorka dysertacji w toku naukowych analiz stwierdza, że Bóg Ojciec stanowi centrum przepowiadania Jezusa Chrystusa, a chrześcijaństwo ma wymiar patrocentryczny. Wcielony Syn Boży przyszedł w ziemską rzeczywistość po to, by objawić światu Ojca i Jego miłość,

która najlepiej wyraziła się na Golgocie. Po wydarzeniu Paschy powinność objawiania światu Ojca spoczywa na wspólnocie Kościoła i winna być przez nią kontynuowana (s. 165).

1. Ocena merytoryczna rozprawy doktorskiej

W strukturze dysertacji można wyróżnić następujące elementy: *Strona tytułowa* (s. 1), *Opis bibliograficzny, abstrakt, słowa kluczowe* (s. 2-3), *Spis treści* (s. 4-6), *Wykaz skrótów* (s. 7-9), *Wstęp* (s. 10-13), *Rozdziały I-V* (s. 14-162), *Zakończenie* (s. 163-165), *Bibliografia* (s. 166-174). Doktorantka we *Wstępie* (s. 10-13) określa cel i przedmiot badań, metodę, stan badań oraz strukturę. Celem dysertacji jest przebadanie tematu Bożego ojcostwa w Ewangelii według świętego Mateusza, która, z racji „wielorakich odniesień do ojcostwa Bożego zyskała miano *Ewangelii Ojca*” (s. 10).

Jan Paweł II ogłosił rok 1999 Rokiem Boga Ojca w ramach przygotowań do Wielkiego Jubileuszu Roku 2000. Doktorantka przypomina, że w tym czasie w Polsce zorganizowano liczne sympozja i konferencje naukowe, powstały artykuły i opracowania zbiorowe, a ich celem było „przybliżenie tajemnicy Ojca, który zechciał objawić się człowiekowi” (s. 12). Nie pojawiła się jednak odrębna monografia o Bogu Ojcu w Ewangelii świętego Mateusza. Autorka dysertacji pragnie swym opracowaniem uzupełnić ten brak w polskiej literaturze biblijno-teologicznej. By zgłębić zagadnienie, formułuje szereg pytań badawczych, a mianowicie: W jaki sposób Chrystus przeżywał relację ze swoim Ojcem? Jak wyglądała ta wzajemna więź? Jak wcielony Boży Syn objawiał światu Boga jako Ojca, by wierzący mogli doświadczyć spotkania z Nim? W jaki sposób Bóg objawiał ojcostwo w swoim Synu? Obok analizy wybranych fragmentów z Kazania na Górze (Mt 5-7), gdzie termin „ojciec” w odniesieniu do Boga pojawia się 17 razy, kluczowym tekstem jest Mt 11, 25-27. W tym krótkim ustępie słowo *patēr* skierowane do Boga występuje trzykrotnie, a wcielony Boży Syn jawi się jako jedyny objawiciel niebieskiego Ojca, Ten, który Go zna. W pracy badawczej Autorka wykorzystuje metodę egzegetyczno-teologiczną wspartą tradycyjną metodą historyczno-krytyczną oraz antropologię kulturową. Metody te należą do naukowego warsztatu biblisty. Pozwalają doświadczyć spójności tekstu natchnionego.

Na korpus rozprawy składa się pięć rozdziałów. Pierwszy rozdział, pt. *Ojcostwo w starożytności* (s. 14-31) określa kontekst społeczno-kulturowy i religijny badanego tematu. Doktorantka omawia zjawisko ojcostwa w krajach starożytnego Bliskiego Wschodu sąsiadujących z Izraelem oraz Grecji i Rzymu, a następnie w literaturze starotestamentalnej i judaistycznej okresu międzytestamentalnego. Mieszkańców antyku łączyła wspólna idea w

pojmowaniu ojcostwa. Po pierwsze, pojmowali je w wymiarze naturalnym przez fakt zrodzenia potomstwa i łańcuch pokoleń, po wtóre, w wymiarze boskim, gdyż od bóstwa bierze początek świat i rodzaj ludzki. W obowiązującej przez wieki strukturze patriarchalnej ojciec cieszył się szacunkiem oraz szerokimi kompetencjami w sferze rodzinnej, społecznej, polityczno-ekonomicznej, a także religijnej. Naród wybrany postrzegał zjawisko ojcostwa najpierw przez zdolność prokreacyjną, natomiast ojcostwo Boga przez pryzmat dzieła stwórczego. Chociaż Biblia Hebrajska rzadko stosuje do Boga tytuł „ojciec”, to w literaturze prorockiej jawi się On niekiedy jako Ojciec ludu Izraela.

W drugim rozdziale, pt. *Terminologia biblijna dotycząca ojcostwa i ojcostwo Boże w Nowym Testamencie* (s. 32-71) Doktorantka przytacza hebrajskie i greckie słownictwo odnoszące się do ojcostwa. Zaznacza, że pisarze nowotestamentalni odwracają tendencję charakterystyczną dla ery starotestamentalnej i w swoich księgach często podejmują temat ojcostwa Boga. W załączonych aneksach przedstawia liczbę wystąpień terminu *ho patēr* w poszczególnych księgach Nowego Przymierza oraz analizę deklinacyjną tego tytułu w Ewangelii według świętego Mateusza. Wskazuje konteksty, w jakich Bóg jest nazwany Ojcem najpierw w odniesieniu do Chrystusa, a następnie do ludzi.

Trzeci rozdział dysertacji, zatytułowany *Bóg – Ojciec Jezusa Chrystusa* (s. 72-107) podejmuje zagadnienie Boga, o którym Mateuszowy Jezus może mówić *ho patēr mou*. Doktorantka umieszcza kolejno wersety, w których pojawia się ten zwrot w języku greckim i polskim oraz zaznacza ich kontekst sytuacyjny. Analiza tekstów ujawnia, że Jezus miał świadomość swojej boskiej tożsamości, co pozwoliło Mu nazywać Boga Ojcem i objawiać Boga jako Ojca. Zastosowanie zaimka dzierżawczego „mój” podkreśla wyjątkowość więzi Syna z Ojcem, czego doświadczyli także uczniowie Jezusa (Mt 16, 16-17). Bóg uroczysto potwierdził boską i mesjańską i tożsamość Syna w wydarzeniach chrztu nad Jordanem i Przemienienia oraz – choć niebezpośrednio – w wyznaniu Piotra pod Cezareą Filipową. Najbardziej intymną relację między dwiema Osobami Boskimi ujawniło misterium paschalne, gdy Syn w pełnym posłuszeństwie Ojcu wypełnił Jego wolę.

Czwarty rozdział, pt. *Bóg – Ojciec ludzi* (s. 108-141) skupia się na temacie Boga jako Ojca rodzaju ludzkiego. Pojawiają się wyrażenia: „Ojciec twój” lub „Ojciec wasz”. Chrystus pragnie w ten sposób ukazać Boży wymiar ojcostwa „względem synów zrodzonych z przyjęcia prawdy Ewangelii, obecnej w osobie jedyne Syna”. W Nim – Jezusie Chrystusie – wierzący mają dostęp do Ojca i możliwość poznania Go. Objawienie cech Boga względem człowieka takich jak: miłość, troska, czułość, dobroć i nieustanne zainteresowanie ludzkim losem sprawiają, że wierzący odnajduje w Nim to, czego pragnie i za czym tęskni całą swą istotą.

Wolę Boga Ojca doskonale wypełnił Jego Syn, a ludzcy synowie, którzy są „solą ziemi” i „światłem świata” winni ją kontynuować w Bożym Synu. W ten sposób objawiają Ojca i oddają Mu chwałę. Dla pozostających w świecie uczniów Chrystusa bycie „solą ziemi” i „światłem świata” jest możliwe, gdy żyją według programu nakreślonego przez ich Mistrza w Kazaniu na Górze (Mt 5-7), a zwłaszcza w katalogu ośmiu błogosławieństw (Mt 5, 3-12). Będąc „ziemskimi” przybliżają „niebieskiego” Ojca i przyczyniają się do szerzenia Jego chwały. Tekst „Modlitwy Pańskiej” (Mt 6, 9-13) stanowi wzór modlitwy oraz eksponuje atrybuty Boga, który angażuje się w ludzką egzystencję zabezpieczając wszelkie potrzeby człowieka, zarówno materialne i duchowe, a wreszcie zaprasza do relacji z sobą i pozwala nazywać siebie „Ojcem” (Mt 6, 9).

W piątym rozdziale dysertacji, pt. *Objawienie ojcostwa Bożego w Mt 11, 25-27* (s. 142-162) Autorka analizuje kluczowy tekst dla badań nad ojcostwem Boga w pierwszej Ewangelii. W myśl wytycznych metody historyczno-krytycznej określa kontekst perykopy, jej strukturę literacką i podział, następnie poddaje analizie filologiczno-egzegetycznej następujące terminy: *epiginōskō*, *paradidōmi*, *apokalyptō*, *apokryptō*, *hē eudokia*, *boulomai*, *hoi nēpioi*, *eksomologeō*. Kompozycja tych zaledwie trzech wersetów oraz użyte słownictwo ujawniają głęboką i unikalną więź łączącą Ojca i Syna. Ów tekst stanowi klucz interpretacyjny dla zrozumienia Ewangelii świętego Mateusza. W Chrystusie objawienie Boga osiąga pełnię. Ojciec wszystko przekazał Synowi, który jest jedynym pośrednikiem zbawienia, a poznanie Boga może dokonać się tylko przez Syna i w Synu. Obie Osoby Boskie włączają w swoją intymną relację prostaczków, tych, którzy otwartym sercem i umysłem przyjmują Ewangelię Chrystusa i wraz z Nim wielbią jedynego Ojca.

W *Zakończeniu* (s. 163-165) Autorka dokonuje syntezy naukowych dociekań nad ojcostwem Boga w Ewangelii według świętego Mateusza. Podkreśla, że autorzy Nowego Testamentu zdecydowanie odróżniają naturę relacji Jezusa z Bogiem Ojcem od relacji uczniów Chrystusa z niebieskim Ojcem. „Synostwo Syna stało się nośnikiem zbawienia i objawienia Ojca”. Tylko wcielony Boży Syn, który nie potrzebował odkupienia, otrzymał mandat pozwalający Mu objawić kim jest Bóg Ojciec komu chce to objawić. Ojciec inicjuje wszelkie dobro i pragnie być poznany, dlatego misją Syna Bożego było objawić światu Ojca. On stanowi centrum chrześcijaństwa.

W opracowaniu zauważa się pewne mankamenty:

– we *Wstępie* Autorka wymienia zastosowane w rozprawie metody badawcze, ale brakuje szerszego uzasadnienia ich użycia;

– na s. 126 w odniesieniu do tekstu „Modlitwy Pańskiej” (Mt 6, 9-13) dwukrotnie pojawia się zapis: „przytoczony za BT oraz w wersji LXX”. Prawdopodobnie chodzi o program *Bible Works Greek LXX/BNT*;

– *Zakończenie* wydaje się potraktowane zbyt skrótowo. Niedosyt odczuwa się przede wszystkim z racji braku wskazania kierunków dalszych badań, chociaż w toku rozprawy Autorka zaznacza problemy, których nie analizuje z racji ograniczonych ram studium;

– w *Bibliografii* nie ujęto teksów źródłowych i przekładów, które pojawiają się w *Wykazie Skrótów (Novum Testamentum Graece, Biblia Tysiąclecia, Biblia Tysiąclecia Online, Grecko-Polski Nowy Testament, Septuaginta, Nowy Testament Grecki i Polski)*.

Reasumując, z merytorycznego punktu widzenia przedstawiona do oceny dysertacja nie budzi zastrzeżeń. Jest ciekawym i wartościowym studium, które może stanowić inspirację do dalszych pogłębionych badań naukowych. Autorka zrealizowała wszystkie zadania określone we *Wstępie*. Owoce naukowych analiz można sprowadzić do stwierdzenia, że objawienie Boga jako Ojca mogło dokonać się jedynie „w” i „przez” wcielonego Syna Bożego. Misją Jezusa Chrystusa było objawić światu Ojca. Całe Jego życie i działalność były na Niego ukierunkowane. Jedynie Syn zna Ojca, a Ojciec zna Syna i Obu łączy unikalna więź. W tę relację zostają włączeni maluczcy. Są to ci, którzy tego pragną i otwartym sercem przyjmują Chrystusa i Jego Ewangelię. Wraz z Synem Bożym głoszą światu chwałę Ojca.

Autorka panuje nad materiałem badawczym, wnikliwie i konsekwentnie prowadzi tok wyводу, formułuje konstruktywne wnioski. Umiejętnie wykorzystuje zgromadzoną literaturę przedmiotu. Wskazane drobne niedociągnięcia nie mają wpływu na końcową, jednoznacznie pozytywną ocenę.

2. Ocena formalna rozprawy doktorskiej

Struktura dysertacji jest spójna, logiczna i kompletna. Podział studium na pięć tematycznie uzupełniających się rozdziałów jest jak najbardziej zasadny. Na uwagę zasługuje klarowny i komunikatywny język rozprawy oraz dobra znajomość techniki pisania pracy naukowej. Wartość dodaną stanowią posumowania badań umieszczone na końcu rozdziałów. Ich obecność i merytoryczna zawartość potwierdza, że Doktorantka posiada umiejętność syntezy prowadzonych analiz oraz formułowania konstruktywnych wniosków końcowych. Przypisy sporządzono poprawnie. Wielokrotnie nie pełnią one jedynie roli odnośników, ale zawierają bogaty materiał dokumentujący i uzupełniający myśl przewodnią (np. przyp. 2 – s. 14; przyp. 30 – s. 18; przyp. 31 – s. 19; przyp. 51 – s. 22; przyp. 87 – s. 31; przyp. 161 – s. 60;

przyp. 418 – s. 156). Docenić należy także graficzne, bardzo estetyczne i czytelne przedstawienie danych dotyczących omawianego zagadnienia w załączonych aneksach. Pod kątem edytorskim rozprawa doktorska jest bardzo starannie przygotowana.

W *Bibliografii* Autorka wyróżnia następujące bloki: *Dokumenty kościelne; Słowniki i opracowania; Komentarze do Mt; Pozostałe komentarze; Literatura przedmiotu; Literatura pomocnicza; Sitografia*. Wykorzystuje w całości zgromadzoną literaturę polską i anglojęzyczną.

Z formalnego punktu widzenia rozprawa doktorska spełnia wszelkie wymagania stawiane tego typu pracom.

3. Pytania do dyskusji

– W niesynoptycznej Ewangelii św. Jana termin „ojciec” występuje 136 razy, w tym 109 razy odnosi się do Boga. Czy istnieją jakieś szczególne rysy odróżniające Janowe ujęcie Boga jako Ojca od ujęcia Mateusza?

– W jakim kierunku należałoby i warto prowadzić dalsze prace badawcze?

4. Wniosek końcowy

Reasumując, stwierdzam, że przedstawiona do oceny rozprawa doktorska mgr lic. Katarzyny Pisarskiej pt.: *Objawienie ojcostwa Bożego w Ewangelii według św. Mateusza z merytorycznego i formalnego punktu widzenia* spełnia kryteria zawarte w obecnie obowiązującej ustawie *Prawo o szkolnictwie wyższym i nauce* art. 179 ust. 1z dn. 3 lipca 2018.

Kieruję zatem wniosek do Rady dyscypliny nauki teologiczne Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie o dopuszczenie Doktorantki do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

Olsztyn, 15.08.2023

Aleksandra Nalewy